

Шишкін В. С.

*кандидат економічних наук, старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник
відділу досліджень якості життя населення,
Інститут демографії та проблем якості життя
Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-431-6-13>

ТЕНДЕНЦІЇ РІВНЯ БІДНОСТІ ЯК БАЗОВОГО ІНДИКАТОРА ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ

Починаючи з 2014 року на якість життя населення, крім об'єктивних економічних факторів, починають впливати зовнішні, як от війна на сході України, пандемія коронавірусу SARS-CoV-2 та, зрештою, повномасштабна війна. Необхідно зауважити, що вплив цих зовнішніх факторів (окрім повномасштабної війни) на якість життя населення широко висвітлений у науковій літературі. Що стосується останнього, то оцінка його впливу ускладнена відсутністю об'єктивної якісної інформації. Після того, як було отримано результати вибіркового обстеження соціально-економічного стану домогосподарств України (ОСЕСД), проведеного у грудні 2023 р. – лютому 2024 р. за технічної підтримки ЮНІСЕФ під координацією робочої групи, створеної Міністерством соціальної політики України, з'явилася можливість оцінити вплив війни на якість життя населення.

Оскільки якість життя населення є багатогранним явищем, виникає проблема визначення критерію, який дозволить не будуючи інтегральні індикатори надійно оцінити зміни, що відбулися. Враховуючи багатолітній досвід дослідження якості життя, на нашу думку, таким може бути показник бідності. З понад багатьох існуючих критеріїв бідності, найбільш швидко реагує на дію зовнішніх факторів абсолютний критерій, а саме рівень бідності за доходами нижче фактичного прожиткового мінімуму (ФПМ).

Так, у останньому передвоєнному році рівень бідності за цим критерієм дорівнював 20,6% (за даними обстеження умов життя домогосподарств, яке проводилося на постійній основі Державною

службою статистики України з 1999 по 2021 роки). У 2023 році цей показник зріс до 35,5%, тобто майже на 15 відсоткових пунктів. Фактично за два роки війни всі досягнення попередніх 5 років щодо скорочення абсолютної бідності було втрачено.

У 2021 році за типами домогосподарств (з дітьми, без дітей) існувала незначна диференціація. Так рівень бідності за доходами нижче ФПМ домогосподарств з дітьми дорівнював 22,4%, домогосподарств без дітей – 18,6%. У 2023 році за даними ОЕСД рівень бідності домогосподарств з дітьми становив 38,4%, тобто він зріс на 16 в. п., а у домогосподарствах без дітей – 33,4%. Відбулося і зростання диференціації між цими групами. Домогосподарства, які мають найвищі ризики бідності – це багатодітні (ті, що мають у своєму складі троє та більше дітей). Навіть у 2021 році більше половини (53,6%) таких домогосподарств відносилися до бідних. У 2023 році рівень бідності для цього типу домогосподарств становив – 71,8%, тобто він виріс майже на 20 в.п.

У 2021 році рівень бідності міських мешканців становив 18,1%, а жителів сільської місцевості – 25,7%, тобто різниця складала 7,6 в.п. За даними 2023 року рівень абсолютної бідності за доходами нижче ФПМ у міських поселеннях становив – 28,3% (зростання на 10,2 в.п.), а серед сільських жителів – 47,5%, тобто майже кожен другий у сільській місцевості був бідним. Крім того, стрімко зросла диференціація між містом та селом (до 19,2 в.п.). Необхідно зауважити, що серед міських мешканців також існує відчутна диференціація за рівнем абсолютної бідності. Так, у 2021 році рівень бідності для тих, хто мешкав у великих містах становив 15,1%, а у малих містах – 22,2%, тобто малі міста за рівнем доходів були більш подібні до сільської місцевості. У 2023 році у великих містах рівень бідності дорівнював 23,9%, а у малих – 36,7%, тобто поглибилася диференціація між великими та малими містами, але вже не можна сказати, що доходи у малих містах співставні з доходами у сільській місцевості.

Якщо давати характеристику бідності у 2023 році не порівнюючи з попередніми періодами, то варто зупинитися на наступному: рівень глибокої депривації (неможливості задовольнити свої основні потреби) серед бідного населення становить 54,5%. Бідні верстви населення витрачають на медичні товари та послуги на чверть менше коштів при тому, що потреби у медичній допомозі серед них майже на 50% вищі. Якщо оцінити географічну диференціацію, то найвищий рівень бідності зафіксовано у центральних областях – 39,8%, майже такий показник

абсолютної бідності спостерігається на Заході країни – 39,6%, трохи нижчий – 37,1% у південних регіонах України. Відповідно найнижчі рівні бідності – це Північ (30,9%) та Схід (31,4%).

Повномасштабна війна призвела до значного погіршення якості життя населення, рівень абсолютної бідності за доходами нижче ФПМ виріс у півтора рази, суттєво збільшилася диференціація як за типами домогосподарств, так і за типом місцевості. Найбільші ризики бідності за типом домогосподарств притаманні багатодітним сім'ям, а за типом місцевості – сільським мешканцям. За географічною ознакою найбідніше населення мешкає у Центрі країни, а найменший рівень бідності зафіксовано у північних областях України.